

FELSEFE DÜNYASI

2015/KIŞ/ WINTER Sayı/Issue: 62

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve Hakemli Bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Editör / Editor

Prof. Dr. Celal TÜRER

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet İNAM (ODTÜ)

Prof. Dr. Celal TÜRER (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt Ün.)

Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR (Yıldırım Beyazıt Ün.)

Yard. Doç. Dr. Necmettin Pehlivan (Ankara Üniversitesi)

Yard. Doç. Dr. M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Ün.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/Ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is published biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/Ulakbim since 2004.

Adres/Adress

Necatibey Caddesi No: 8/122

Kızılay - Çankaya / ANKARA

PK 21 Yenışehir/Ankara • Tel & Fax: 0 312 231 54 40

www.tufed.org.tr

Fiyatı / Price: 35 ₺ (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi ve Baskı / Design and Printed by.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret
İşletmesi

Alinteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

Basım Tarihi : Aralık 2015, 750 Adet

Saf Aklın Eleştirisi'nin Örtülü Bir Kavramı Olarak "Çeşitlilik": Transendental Dedüksiyonları Anlamak İçin Bir İpucu

Ümit ÖZTÜRK*

1. Giriş

Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi* (*Kritik der reinen Vernunft*)¹ metninde geçen bilginin tecrübeyle başladığı ama bu hususun tüm bilginin tecrübeden doğduğu anlamına gelmediği² yönündeki fikri iyi bilinmektedir. Bir zamanlar bilimlerin başı olan "metafizik"i sağlam bir temelde şekillendirmeye dönerek aklın kendini bilmesini merkeze alan;³ *Prolegomena*'da⁴ vurgulandığı üzere "her şeyden önce metafiziğin bir tek ama önemli bir kavramından, yani neden ve etkinin bağlantılılığı kavramından" yola çıkarak "bu kavramı kucağında büyüttüğünü ileri süren akı, kendisine hesap vermeye" çağırır;⁵ nihâyet "akıl" ve "anlama

* Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü; Yrd. Doç. Dr. (u.rzg.ozturk@gmail.com).

1 Bu metin "KrV" kısaltmasıyla anılacak; metnin 1781 tarihli ilk edisyonuna "A," 1787 tarihli ikinci edisyonuna ise "B" ile işaret edilecektir (Kant'ın eserleri için İngilizce ve Türkçe çevirilerin yanısıra "Elektronische Edition der Gesammelten Werke Immanuel Kants" kullanılmış [<http://korpora.zim.uni-duisburg-essen.de/kant>], Almanca terimlerin yazılışında da bu son kaynak referans alınmıştır).

2 A 1-2/B 1.

3 A xi.

4 Bu metne "Prol" kısaltmasıyla atıf yapılacaktır.

5 Prol, AA 04: 257 (Kant'ın *KrV* hariç diğer eserlerine referans verilirken kullanılan notasyonda "AA" kısaltması, genelde "Akademieausgabe" olarak bilinen "Immanuel Kant, *Gesammelte Schriften*, Hrsg.: Bd. 1-22 Preussische Akademie der Wissenschaften, Bd. 23 Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, ab Bd. 24 Akademie der Wissenschaften zu Göttingen, Berlin, 1900 et seqq." künyeli çalışmayı göstermekte; "AA"dan sonra gelen kısım ise ilgili külliyattaki –sırasıyla– cilt ve sayfa numarasını vermektedir).

yetisi”nin tecrübeden bağımsız olarak “bilme” imkânlarının sınırlarını ölçmeye götüren bu fikir;⁶ bir “faaliyet olarak bilme”nin, “fail, müteakıl ve ikisi arasındaki bağlantı” üzerinden yepyeni bir tarzda irdelenmesine dayalı⁷ bir yaklaşım olan “Kopernikus Devrimi” denilen bir zihniyet değişikliğinden hareketle, tecrübeyi mümkün kılan ancak tecrübenin ham malzemesinde bulunmayan *a priori* unsurların tecrübeyi zemin yönünden kuşattığı savı ekseninde gelişir. Böylece, Kant’ın ünlü “Herz Mektubu”nda⁸ çok önceleri vurguladığı üzere, “Aristoteles’in 10 yüklemi birbiriyle aynı düzlemde sıraladığı, ama bu sıralamayı da rastgele yaptığı araştırmasında olduğu gibi değil, tamamen saf akla ait tüm kavramları barındırarak, belirli sayıdaki kategoriye saptayacak bir tarzda çerçeveleme” demek olan “saf akıl”ın “eleştiri”si,⁹ esas bakımından, kavramların *a priori* bir tarzda nesnelere belirleme imkânının araştırılması demek olan “transendental dedüksiyon”¹⁰ fikrinde anlamını bulur.

Sistemi açısından vazgeçilmez değerde olan “transendental

6 A xvii.

7 Aliye Kovanlıkaya, “Tezahürleri Sahiden Bilebilir Miyiz,” *Felsefi Düşün*, 3, İstanbul 2014, s. 38.

8 Bu mektubun içinde yer aldığı esere “Br” kısaltması ile atıf yapılacaktır.

9 Br, AA 10: 132. Farklı gelenekteki birçok yorumcunun fikir birliğine vardığı üzere “dedüksiyon” düşüncesi *KrV*’nin 1781 tarihli ilk edisyonundan çok önce, en açık ifadesini Kant’ın 21 Şubat 1772 tarihli, yakın dostu Marcus Herz’e yazdığı bu mektupta bulmaktadır (Sebastian Gardner, *Routledge Philosophy Guidebook to Kant and the Critique of Pure Reason*, London & New York, Routledge 1999, pp. 19-20; Wolfgang Carl, “Kant’s First Drafts of the Deduction of the Categories,” *Kant’s Transcendental Deductions: The Three Critiques and the Opus Postumum*, ed. Eckart Förster, Stanford University Press, Stanford 1989, p. 5; Martin Heidegger, *Phenomenological Interpretation of Kant’s Critique of Pure Reason*, trans. Parvis Emad & Kenneth Maly, Indiana University Press, Indiana 1997, pp. 36-39). Ayrıca Longuenesse, Kant’ın eleştiri öncesi döneminden eleştirel dönemine geçişinin önemli adımlarından biri olan 1770 tarihli *Duyusal ve Akli Dünyaların Form ve İlkeleri Hakkında (De Mundi Sensibilis atque Intelligibilis Forma et Principiis)* metni ile bu mektubun, *KrV*’deki transendental dedüksiyon bölümündeki temel argümanların yakınlığını irdelemekte (Béatrice Longuenesse, *Kant and the Capacity to Judge: Sensibility and Discursivity in the Transcendental Analytic of the Critique of Pure Reason*, trans. Charles T. Wolfe, Princeton University Press, Princeton 2000, pp. 19-29); Allison, 2015 tarihli eserinin ilk üç bölümünde, dedüksiyon fikrinin *KrV* öncesi oluşumunu, hem Kant’ın sözü edilen mektubu, diğer elyazmaları ve ilgili metinleri hem de dönemdeki entelektüel atmosfer bakımından derinlemesine tartışmaktadır (Henry Allison, *Kant’s Transcendental Deduction: An Analytical-Historical Commentary*, Oxford University Press 2015).

10 A 84-92/B 116-124.

dedüksiyon" fikrinin önemini Kant, *KrV*'nin 1781 tarihli ilk edisyonundaki "Önsöz"de, "Saf Anlama Yetisi Kavramlarının Dedüksiyonu" kısmının konusunu oluşturan "anlama yetisi" adı verilen kuvvete ait kuralların belirlenerek bu kuvvet üzerinden yerine getirilen fonksiyonların sınırlarının çizilmesinin felsefe tarihi bağlamında değerlendirildiğinde eşi benzeri bulunmayan bir özgünlük içerdiği yönündeki ifadeleriyle güçlü bir biçimde vurgular.¹¹ Aynı özgünlük fikrini koruyan 1783 tarihli *Prolegomena*'da, dedüksiyon araştırması "metafizik yararına girişilebilecek en zorlu iş" diye vasıflandırılarak dedüksiyonun, metafiziğin imkânını tesis ettiği *gururla* ileri sürülür.¹² Ancak bu metinden yaklaşık üç yıl sonra 1786 tarihli *Doğabiliminin Metafizik Temelleri (Metaphysische Anfangsgründe der Naturwissenschaft)*¹³ metninin "Giriş" kısmına düştüğü bir dipnotta Kant, 1781 tarihli transendental dedüksiyonun sarıhlığıyla ilgili kimi tereddütlerinden bahseder: "transendental dedüksiyon" bölümü *KrV*'nin en açık ve anlaşılır kısmı olması gerekirken, aslında, metnin en karanlık kısmı olarak kalmış, dahası kendi içerisinde bir döngüsellik barındırmıştır.¹⁴ Her şeye rağmen, *KrV*'nin 1787'deki ikinci edisyonuna gelindiğinde o, bir yandan "dedüksiyon"un aklın teorik ve pratik kullanımları arasındaki sınırın çizilmesi bakımından değerini hatırlatır ve felsefe açısından önemini tekrarlar; ¹⁵ diğer yandan da ilk edisyondaki temel fikirler yönünden ikinci edisyonda bir yeniliğe gitmediğini, sadece *fikirlerinin sergilenmesi* bakımından bazı detayları muğlaklıktan kurtarmaya çalıştığını söyler.¹⁶ Yine de bu savlar, 1787'de, ilk edisyondaki "dedüksiyon" bölümünün atılmasını ve yeni bir "dedüksiyon" sunumunun yazılmasını veya tesis edilmesini engellemiştir.¹⁷

11 A xvi.

12 Prol, AA 04: 260-261.

13 Bu metin "MAN" kısaltmasıyla anılacaktır.

14 MAN, AA 04: 475. Kant, aynı dipnotun devamında, dedüksiyonun önemini bir kere daha hatırlatarak üç maddede *kısa bir dedüksiyon* vermeyi ihmal etmez (MAN, AA 04: 475-476).

15 B xix-xxii.

16 B xxxviii-xli.

17 İkinci edisyondaki farklılıklar ister sunumun ister temel fikirlerin yeniden yapılandırılması cihetinden değerlendirilirse, Kant'ın dedüksiyon fikriyle yaşamının sonuna kadar uğraştığını saptamak mümkündür; zira el yazmalarının derlenmesinden müteşekkil ("Akademieausgabe"nin 21. ve 22. ciltlerine ismini veren) *Opus*

KrV'nin can damarı “transendental dedüksiyon”un “A” ve “B” edisyonlarında neden değiştiği, bu değişikliğin idrakı, iki versiyonun birbiriyle ilişkisi, hangi metnin Kant’ı anlamada daha önemli olduğu, “A”da kullanılmayan bir dizi yeni kavramın “B”de neden merkezî bir konum işgal ettiği (ve tersi), her iki edisyonda da bilişsel melekeler arasındaki bağlantıların tasnifindeki farklılık ve benzeri meseleler felsefe literatüründe tartışılmaya devam edilen ana problemlerin başında gelmektedir.¹⁸ Bu çalışmanın amacı “transendental dedüksiyon” fikrini, *KrV*'nin genelde dikkatlerden kaçan ama son derece önemli bir unsuru olan “çeşitlilik (*Mannigfaltigkeit*)” kavramı ve bu kavramın çözümlenmesi ekseninde anlamak için *hazırlayıcı* bir *zemin* tesis etmek üzerine kuruludur. Bir diğer deyişle amaç, “transendental dedüksiyon”u (ve dedüksiyonlar arasındaki bağlantıyı) *doğrudan* tartışmak olmayıp, her iki dedüksiyonu *KrV*'nin ilgili bölümlerini de hesaba katarak “çeşitlilik” kavramı vasıtasıyla katetmek, böylece kavramın 1781 ve 1787 tarihli dedüksiyonları bütüncül bir perspektifte kuşatmaya elverecek bir *ipucu*

Postumum'da da aynı mesele değişik vecheleriyle ele alınmaktadır. Konuyla ilgili olarak, bkz. Burkhard Tuschling, “Apperception and Ether: On the Idea of Transcendental Deduction of Matter in Kant’s *Opus Postumum*,” *Kant’s Transcendental Deductions: The Three Critiques and the Opus Postumum*, ed. Eckart Förster, Stanford University Press, Stanford 1989, pp. 193-216; Eckart Förster, *Kant’s Final Synthesis: An Essay on the Opus Postumum*, Harvard University Press, USA 2000.

- 18 Bu konudaki literatür son derece geniş olup yazının sınırlarını aşmaktadır. Bununla birlikte Longuenesse’den yararlanılarak en genel hatlarında belirtilirse, Alman felsefe geleneğinde, Hermann Cohen ve takipçilerinden müteşekkil yeni Kantçı akım, argüman yapısındaki epistemolojik vurgu nedeniyle “B Dedüksiyonu”nu merkeze alarak *KrV*'yi yorumlamaya çalışırken; yeni Kantçı akımı açık bir şekilde hedef alan Heidegger ise Kant’ın “B” edisyonunda transendental hayalgücünün işlevlerinin aklıleştirildiğini iddia ederek orjinal fikirlerinden bir geri dönüş yaptığını savunmuştur. Analitik gelenekte ise tartışmalar, iki dedüksiyon arasındaki bilişsel melekelerin tasnifindeki değişme üzerinden değil, ancak Kant’ın söz konusu iki dedüksiyondaki temel öncülünün ne olduğu üzerinden sürmüştür. Buna göre tartışma, Kant’ın ilk olarak tecrübe nesnelere bilgisi verili kabul edip, buradan, bu tür bir bilgi için nelerin gerekli olduğunu araştırmaya doğru mu gittiği, yoksa tam aksi istikamette, bilinci verili kabul ederek ve buradan yola çıkarak, bu bilincin kategoriler üzerinden tecrübeyi nasıl mümkün kıldığını mı araştırdığı yönündedir (Longuenesse, *Kant and the Capacity to Judge*, pp. 59-60). Ayrıca, kısa ama özlü bir literatür sunumu için bkz. Paul Guyer, “The Transcendental Deduction of the Categories,” *The Cambridge Companion to Kant*, ed. Paul Guyer, Cambridge University Press, Cambridge 1992, pp. 155-157.

olarak kullanılıp kullanılamayacağı hususunda derinleşmektir.¹⁹

2. İlk Bakışta "Çeşitlilik"

"Çeşitlilik" kavramı *KrV*'de ilkin "Transendental Estetik" bölümünde, "empirik bir görünün belirlenmemiş nesnesi (*Gegenstand*)" olarak tarif edilen "görünüş (*Erscheinung*)" kavramının uzay ve zaman yoluyla belirlenmesi gerektiği fikrinde ortaya çıkar: "Görünüşlerde duyuma karşılık düşene onun maddesi (*Materie*), fakat görünüş çeşitliliğinin (*Mannigfaltige der Erscheinung*) belirli ilişkiler içinde düzenlenebilmesine imkân verene görünüşün formu diyorum."²⁰ Burada bilginin empirik yönüne ait olma bakımından çerçevesi gereken bir unsur ile bağlantısında ele alınan çeşitlilik, "Transendental Mantık" bölümüne geldiğinde bilginin *empirik* değil, aynı zamanda duyusalılık (*Sinnlichkeit*) formu olarak *saf* (veya *a priori*) yönünü teşkil eden uzay ve zamanın irdelenmesinde de kullanılır: anlama yetisi kavramlarının bir malzeme (*Stoff*) ile ilişkilendirilebilmesinin, diğer bir deyişle kavramların

19 Bu noktada, makalenin sınırlarıyla ilgili bir saptama yapmak zorunludur. Henrich'in belirttiği üzere "dedüksiyon" genel felsefe literatürünün ana kavramlarından biri olsa da Kant felsefesinde kat'î bir "çıkarım zinciri"ne (*chain of syllogism*) göre yerine getirilen bir işlemde daha fazlasını ifade eder (Dieter Henrich, "Kant's Notion of a Deduction," *Kant's Transcendental Deductions: The Three Critiques and the Opus Postumum*, ed. Eckart Förster, Stanford University Press, Stanford 1989, p. 31). Açılırsa, dedüksiyon Kant için fâsılasız bir çıkarım olmayıp daha geniş bir projenin yoğunlaştırılmış hâlidir. Bu açıdan, *KrV*'nin "B" edisyonunda da hatırlatıldığı üzere (B 159-160), "kavramların dedüksiyonu"nun ilki "metafizik" diğeri "transendental" olmak üzere iki boyutu bulunur. "Metafizik dedüksiyon" anlama yetisi kavramlarının yargı fiilleriyle ilişkisinde saptanmasını içerirken, "transendental dedüksiyon" söz konusu kavramların görü üzerinden elde edilen malzemeye uygulanışına dâir bir haklılandırma içerir (Harold Arthur Prichard, *Kant's Theory of Knowledge*, Clarendon Press, Oxford, 1909, p. 141). Dahası, Büroker'in da vurguladığı üzere saf kavramların dedüksiyonuna yönelik araştırma, genelde düşünüldüğü gibi *KrV*'nin "Transendental Analitik" bölümünün sadece "Kavramların Analitiği" değil, aynı zamanda "İlkelerin Analitiği" bölümünü de kapsamaktadır. Zira ilgili araştırma bütünlük yönünden, metafizik ve transendental dedüksiyonu, görüsel nesnelere kategorileri uygulamak için gerekli duyusal şartların araştırıldığı "şematizm" tartışmasını ve kategorilere dayanan sentetik *a priori* yargıların açıklandığı anlama yetisinin ilkelerini içermektedir (Jill Vance Büroker, *Kant's Critique of Pure Reason: An Introduction*, Cambridge University Press, Cambridge 2006, p. 73). Bu bağlamda, zaman zaman *KrV*'nin ilgili bölümlerine atıf yapılacak olsa da, buradaki tartışma, her iki edisyondaki "Anlama Yetisinin Saf Kavramlarının Dedüksiyonu Hakkında" bölümüyle (ilk edisyonda "A 84-130" ve ikincisinde "B 116-169") sınırlı tutulacaktır.

20 A 20/B 34.

bir içeriğe (*Inhalt*) kavuşmasının yolu, uzay ve zamanda kapsanan saf *a priori* görü çeşitliliğinin (*Mannigfaltiges der reinen Anschauung a priori*) düşünmenin kendiliğindenliğinin altına alınmasından geçer.²¹ Uzay ve zaman, nesnelerin temsillerinin edinilmesine imkân tanıyan bir çeşitlilik barındırmakla “canlandırma melekesi”nin (*Gemüth*) alırlığına (*Receptivität*) aittir. Aynı alırlık, sadece saf değil empirik görüler için de geçerli olduğundan, çeşitlilikten, ister *a priori* ister *a posteriori* olsun bilginin doğabilmesi için, düşünmenin çeşitliliği baştan aşağı katetmesi, biraraya getirmesi, yani belirli bir şekilde birleştirmesi gereklidir. Bu faaliyete Kant “sentez” adını vererek;²² “sentez”in “ruh”un (*Seele*) kör fakat vazgeçilmez bir kuvveti olan hayalgücünün (*Einbildungskraft*) ürünü, “sentezi kavramlara getirme”nin (*Synthesis auf Begriffe zu bringen*) de anlama yetisinin işi olduğunu söyler.²³

“Sentez ile en genel anlamda, farklı temsilleri birbirleriyle biraraya getirme ve temsiller çeşitliliğini tek bir bilme filinde kuşatma (*begreifen*) faaliyetini anlıyorum. Uzay ve zaman temsillerinde olduğu gibi eğer çeşitlilik empirik değil de *a priori* olarak verilmişse, bu tür bir sentez saf olarak adlandırılır (...). İster empirik ister *a priori* olarak verilsin çeşitliliğin sentezi (...) ilk defa bir bilginin mümkün olmasına imkân tanır.”²⁴

Kant’a göre saf sentez genel olarak temsil edildiğinde anlama yetisinin saf kavramlarını üretmekte, bu sentez *a priori* olarak “sentetik” bir “birlik zemini”ne dayanmakta²⁵ ve böylece de çeşitliliğin sentezi zorunlu hâle gelmektedir.²⁶ Hem “A” hem de “B”de ortak olan bu saptamalara bakıldığında, “çeşitlilik” kavramıyla bağlantılı bir *kaynak* –duyusalılık veya canlandırma melekesinin alırlık ciheti– ve farklı düzlemlerde *fonksiyon* yerine getiren üç ayrı *meleke* –hayalgücü, anlama yetisi ve bilinç (*Apperception*)– dedüksiyon(lar) öncesi tasnif edilmiştir. Açılırsa, ilgili kaynaktan empirik ve saf görü temin edilmekte; görü “hayalgücü”

21 A 76-77/B 102.

22 A 77/B 102.

23 A 78/B 103.

24 A 77-78/B 103.

25 Aşağıda görüleceği üzere “sentetik birlik zemini” ile “bilinç (*Apperception*)” kastedilmektedir.

26 A 78/B 104.

üzerinden sentezlenmekte; "anlama yetisi" sayesinde sentez kavramlara taşınmakta;²⁷ ancak Kant'ın sözleriyle "transendental mantık"ta *temsillerin kavramlar altına getirilmesi* ile değil,²⁸ fakat [alırlıkça temin edilen] *temsillerin* [hayalgücü üzerinden yerine getirilen] *saf sentezinin kavramlar altına getirilmesi* problemiyle ilgilenildiğinden, saf sentez de genel olarak temsil edildiğinde anlama yetisinin saf kavramlarını doğurduğundan, birlik veren fonksiyon yetisi olarak anlama yetisinin (veya aynı anlama gelecek şekilde birlik fonksiyonları olarak kavramların) dayandığı *birlik zemininin* de ilgili tasnifi tamamlaması gerekmektedir.²⁹ 1781 tarihli ilk edisyon, ilgili meleme tasnifini keskinleştirerek "çeşitlilik" kavramının transendental dedüksiyon fikri içerisindeki yerini belirginleştirecektir.

3. "A" Edisyonu: Çeşitliliğin Sentezini Kavramlara Taşıma

KrV'nin "A" edisyonundaki transendental dedüksiyon, Kant tarafından "subjektif" ve "objektif" diye nitelendirilen iki ayrı irdeleme hâlinde sunulmaktadır: "subjektif dedüksiyon" saf anlama yetisinin bizzat kendisi ile ilgili olup, bu yetinin mümkün oluş şartlarının ve fonksiyonlarının dayandığı bilme güçlerinin araştırılmasına odaklanırken; "objektif dedüksiyon" ise saf anlama yetisinin nesnelereyle ilgili olup *a priori* kavramların objektif geçerliliğini tesis etmeyi amaçlar.³⁰ Kuruluş yönünden bakıldığında, "subjektif dedüksiyon" metnin "A 94-110" sayfaları arasında yer almakta ve burada "üç katmanlı sentez"e (*dreifachen Synthesis*) dâir çözümlenme ile ruhun temel kuvvetlerinin nasıl işlediği gösterilmekte; "objektif dedüksiyon" kısmı da "A 110-114"de sunulan bir geçiş bölümünü takip edecek şekilde "A 115-130"da verilmektedir. Metindeki subjektif dedüksiyon, Kant'ın "A 98"deki sözleriyle objektif olana bir hazırlık amacı taşısa da³¹ "çeşitlilik" kavramının anlam

27 Bu ve benzer ifadelerde, tüm bilme fiillerinin, ister anlama yetisi ister hayalgücü cihetiyle bağlantısında ele alınsın, bilincin transendental birliğini şart koştuğunu hatırlamak gerekmektedir. Dolayısıyla da meselenin tüketici olarak değerlendirilmesinde, daha önce belirtildiği gibi, "şematizm" tartışmasına dayanmak zorunludur. Çalışmanın sınırları gereği, sevke tabi bir meleme olan anlama yetisinin şematizasyonu ile doğrudan ilgilenilmeyecektir.

28 Bu iş "genel mantık"ın konusudur (A 78/B 104).

29 A 78-79/B 104-105.

30 A xvi-xvi.

31 Kısmen Kant'ın bu ve benzeri sözlerinin de etkisiyle, *KrV*'nin ilk edisyonundaki

katmanlarını yakalamak için son derece temel bir dizi ipucu sunmaktadır.

Şimdi, ilgili tartışma, en genel perspektifte, “ruh”un tecrübenin imkânının şartlarını taşıyan ancak “canlandırma melekesi”nin de herhangi bir kaynağından türetilmeyecek olan üç temel “kabiliyet”i (*Fähigkeit*) veya “kuvvet”i (*Vermögen*) bulunduğu yönündeki saptamayla başlar: “duyu (*Sinn*)” sayesinde *a priori* olarak uzay ve zaman çeşitliliği icmâl edilir (*Synopsis*), “hayalgücü” sayesinde çeşitliliğin sentezi gerçekleştirilir ve bilinç (*Apperception*) sayesinde de bu sentezin birliği sağlanır.³² Kant’ın “A 98-99”da belirttiği üzere, bu durumda, temsillerimizin kaynağı ne olursa olsun, tüm temsiller canlandırma melekesinin maruz kaldığı

transendental dedüksiyonun subjektif ciheti eleştirilenlerin Kant’ın “bilme yetilerine dâir psikolojik temelli bir öğretisi” sunduğu yolundaki suçlamalarına maruz kalmış; Kant’ın epistemolojik görüşleri, Hume’un bilgiyi alışkanlık ve çağrışıma dayalı olarak açıklamasının yeni bir versiyonu olarak görülmüştür (Buroker, *Kant’s Critique of Pure Reason*, pp. 16-17). Öyle ki, geçilen yüzyılda bu husustaki standart görüşü temsil ettiği söylenebilecek olan Strawson, ilk baskısı 1966’da yapılan eserinde, meseleyi daha da geniş bir perspektife taşıyarak, bir bütün olarak transendental dedüksiyonun, formelleştirme prosedürüne tâbi olan yönleri bir yana bırakılırsa, “transendental psikolojinin muhayyel öznesi (*imaginary subject of transcendental psychology*)” hakkında bir deneme olduğunu savunur (Peter Frederick Strawson, *The Bounds of Sense: An Essay on Kant’s Critique of Pure Reason*, Routledge, London 2006, pp. 31-32). Bununla birlikte Henry Allison, *KrV*’nin ilk edisyonundaki “Önsöz” bölümünün “A xvi-xvii” sayfalarında geçen, “subjektif dedüksiyon ana amacıma (*Hauptzweck*) nazaran son derece önemlidir” ile “ana soru (*Hauptfrage*) objektif dedüksiyonda irdelenmektedir” mealindeki savlara dikkat çekerek; her iki yönden de geliştirilen transendental dedüksiyonun *Eleştiri*’nin mimarî yapısı bakımından birbirinden ayrılamayacağını son derece ikna edici bir tarzda ayrıntılı olarak irdeler (Allison, *Kant’s Transcendental Deduction*, 5. ana bölüm, 1. kısım). Metin içerisinde, gerek “A” dedüksiyonun subjektif ve objektif cihetlerinde gerekse de tamamen objektif bir perspektiften sunulma gayesinde olan “B” dedüksiyonunun gelişiminde, “ana amaç” ile “ana soru”nun birbiriyle içiçe ele alındığına yönelik saptamalar sunularak, Kant’ın çizmeye çalıştığı sınırın ne denli muğlak, diğer bir açıdan yaklaşılsa da, her iki meselenin de *KrV*’nin ayrılmaz unsurları şeklinde ele alınmak zorunda olduğu gösterilecektir.

- 32 A 94. Kant’ın yukarıda dilegetirilen “ana amaç (*Hauptzweck*)” tartışmasına yönelik en verimli açılımları sunan bu ve takip eden satırlarda, ne “duyusalılık” ne “anlama yetisi” ve ne de “akıl” melekelerinden bahsedilmektedir. “Duyu,” “hayalgücü” ve “bilinç”in bir’likte işlemesiyle mümkün olan üç katmanlı sentez, saf işleyişi yönünden, anlama yetisinin zeminini teşkil eder (A 97-98. Aynı minvaldeki deyişler “A” dedüksiyonunda mükerreren sunulur). Aşağıda görüleceği üzere “B” dedüksiyonu da “A 94”dekine benzer bir tasnife açılacaktır (B 129). Yine “B”nin devamında Kant, anlama yetisinin mümkün oluş şartlarıyla bu yetinin mantıksal kullanımının zemininden bahsetmeyi sürdürecektir.

değişme hâllerine has olmaları bakımından iç duyuya aittirler ve tüm bilgi nihâî olarak iç duyunun şartı olan "zaman"a bağlanarak temsiller cihetinden düzenlenmeli, birbirine raptedilmeli ve ilişki içine sokulmalıdır.

"Her görü kendinde bir çeşitlilik barındırır (*enthält ein Mannigfaltiges in sich*) ama görü çeşitliliğinin temsil edilebilmesi için canlandırma melekесinin birbiri ardı sıra gelen vuruşlarda zamanı tefrik etmesi (*Folge der Eindrücke auf einander unterschiede*) zorunludur. Zira tek bir kerte ihtivâ edildiği sürece (*in einem Augenblick enthalten*)³³ hiçbir temsile mutlak birlik (*absolute Einheit*) içerenden gayrı bir nazar çatılamaz. Şu hâlde bahsedilen çeşitlilikten görünün birliğinin (*Einheit der Anschauung*) doğabilmesi için, tıpkı uzay temsiline olduğu gibi diyelim, ilk olarak bu çeşitliliğin katedilmesi (*Durchlaufen*) ve sonra da derlenmesi (*Zusammennehmung*) mecburîdir. Bu fiili tam da görüye çevrilmesi nedeniyle edinme (*Apprehension*) sentezi diye adlandırıyorum ki, çeşitliliğe elveren görü olsa da çeşitliliğin işlenmesi görünün kendisine dayalı olarak imkân dâiresine giremez ve dahası bahsedilen sentez gerçekleşmeksizin görü bile tek bir temsilde kabzedilmekten kurtulamaz."³⁴

İlk bakışta göze çarpacağı üzere bu sözleriyle Kant, mahiyeti bakımından iki tür "birlik"i, temsillerin tek bir kerte kuşatılmasına bağlı "mutlak birlik" ile sonradan temsillerin işlenmesi neticesi mümkün olduğu savlanacak "görünün birliği"ni birbirinden net bir biçimde ayırmaktadır.³⁵ İkinci olarak Kant'ın savlarından, bilen özneye,³⁶ (empirik malzeme

33 Pasajdaki "Augenblick" terimi "kerte" olarak karşılanabileceği gibi, "lahza" veya "an" olarak da karşılanabilir. Burada hassasiyetle üzerinde durulması gereken nokta, alıntı bağlamında kavramın (hemen takip eden satırlarda da görüleceği üzere) *zaman dizilimi*ndeki bir *zaman anına* işaret etmediğidir. Çünkü zaman ve zaman dizilimi, icmâlde taşınanın işlenmesi sayesinde mümkündür [Dahası ilgili terimin geçtiği cümleyi, "[z]ira tek bir manzarada (*Augenblick*) seyredildiği sürece hiçbir temsile mutlak birlik içerenden gayrı bir nazar çatılamaz" şeklinde çevirmek de mümkündür. Böyle bir çevirinin Kant'ı anlamadaki yerine, metnin "Sonuç" kısmında kısaca değinilecektir].

34 A 99.

35 "Görünün birliği," aşağıda netleşeceği üzere, görü çeşitliliğinin bilincin transendental birliğince kuşatılmasından başka bir şey değildir.

36 Aslında burada "özne" sözcüğünün değil "ruh" sözcüğünün kullanılması uygundur ve ifade *ruha verilme* şeklinde anlaşılacak durumundadır. Zira Gözkân'ın irdelediği üzere "özne," Kant'ta kurulan bir "mekân"dır (Bülent Gözkân, "Kant'ın Metafizik ve Aklın Eleştirisi Üzerine," *Yeditepe'de Felsefe*, 1, İstanbul 2002, ss. 21-79). Burada tartışmadaki kolaylık nedeniyle geleneksel yazım devam ettirilmiştir.

açısından konuşulduğunda) “duyuya dayalı atomik bir çeşitlilik (*manifold of sensory atoms*)” verilmediği,³⁷ özneye verilenin bilincin birliği altına getirilmeden önce ayrıştırılması gerektiği³⁸ fikrini elde etmek mümkündür. Bu iki hususu destekleyen temel veri, “A 94”teki savlarla birlikte değerlendirildiğinde, “her görü”nün ruhun “duyu” kuvveti cihetiyle icmâl edilen (empirik veya saf)³⁹ bir “çeşitlilik” barındırması, dolayısıyla da icmâl edilenin hayalgücü üzerinden işlenmesi gerekliliğidir: “temin ettiği görüde bir çeşitlilik barındırdığı için duyuya bir icmâl yüklüyorum ama bu keyfiyete dâima bir sentez karşılık düşmelidir. Öyle ki alırlık ancak kendiliğindenlik ile irtibatlandırıldığında bilgi mümkün olur.”⁴⁰

Anlama yetisi kavramlarının (bilme bağlamında) Kant için yargı (*Urteil*) verme⁴¹ dışında herhangi bir amaç için kullanılamayacağı, görü dışında hiçbir temsilin bir nesneye vasıtasızca bağlanamayacağı, böylece de bir kavramın bir nesneyle bağlantısının dolaylılığı düşünüldüğünde; yargı, bir nesnenin vasıtalı bilgisi, yani *bir nesnenin* (duyuyla edinilen) *temsiline* (kavramlar üzerinden) *temsili* olacaktır.⁴² Bu durumda edinme sentezi, yargı fiiline tâbi olacak nesnenin kavram yoluyla temsiline önceliği olacak şekilde,⁴³ özneye/ruha icmâl üzere verilen gerek saf gerek empirik malzemeyi adeta *ilk temsiller* hâline dönüştürmektedir.⁴⁴ Böylelikle, bu son saptamalarla bakıldığında, duyunun icmâli ve bağlı olarak hayalgücünün yerine getirdiği edinme sentezi, “çeşitlilik” kavramının birbiriyle ilgili iki

37 Longuenesse, *Kant and the Capacity to Judge*, p. 37.

38 Buroker, *Kant's Critique of Pure Reason*, p. 108.

39 “Edinme sentezi sadece empirik değil *a priori* temsillere nazaran da çalışmalıdır. Aksi hâlde ne uzayın ne de zamanın temsillerine *a priori* bir şekilde sahip olabiliriz” (A 99-100).

40 A 97.

41 “[A]nlama yetisinin tüm fiillerini yargılara geri götürerek takip edebiliriz. Bu durumda anlama yetisi genel olarak yargı verme yetisi olarak takdim edilebilir (...). [A]nlama yetisi düşünmeye dönük çalışan kuvvettir. Düşünmek ise kavramlar yoluyla bilgidir (A 69/B 94).

42 A 68/B 93.

43 Bu öncelik *zaman* değil *zemin* bakımındandır; zira yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere *zaman* da sentez vasıtasıyla üretilir.

44 Edinme sentezi, yine yukarıda geçtiği üzere, yalnızca bir ayrıştırma veya tefrik değil, aynı zamanda ayrıştırılmış olanı biraraya getirme işlemidir (Longuenesse, *Kant and the Capacity to Judge*, p. 38). İnceleme gereği bu meseleye doğrudan odaklanılmasa da, ilgili hususun unutulmaması gerekir.

farklı anlam boyutunu gözler önüne sermektedir. Her görü bir çeşitlilik temin ettiğinden, ancak tek bir *kertede* kabzedilme vechiyle görüdeki çeşitlilik (bilinç vasıtasıyla) temsil edilemeyeceğinden, *duyunun icmâlinin bir getirisi olan çeşitlilik* ile *edinme sentezi sayesinde zaman anları bakımından birbirinden ayrıştırılan çeşitlilik* birbirinden tefrik edilmek durumundadır. Şu durumda, icmâl dayalı olarak özneye verilen çeşitliliğe *ayrışmamış*, edinme üzerinden yerine getirilen sentez sonucu ortaya çıkan çeşitliliğe ise *ayrışmış* sıfatını yüklemek mümkündür.

"A"daki transendental dedüksiyonun subjektif boyutunun müteakip kısımlarında Kant, edinme ile *ayrıştırılmış* (ve derlenmiş) çeşitliliğin, üçlü sentezin diğer katmanlarıyla bağlantısını kurmaktadır. Buna göre, salt edinme sentezi neticesinde, müstakil zaman anları veya aynı anlamda, hep farklı bir şimdiki an ortaya çıkar.⁴⁵ Ancak zaman sürekliliğinin (veya zaman diziliminin) tesisi açısından farklı şimdiki anların, önceki şimdi ile *hâldeki şimdi* ve *sonraki şimdiler* şeklinde tahayyül edilip düşünülmesi zorunludur.⁴⁶ Aksi hâlde özne, icmâlde taşınan *tek ve mutlak bir kerte*deki ayrışmamış çeşitliliğe karşıt olarak, edinme vasıtasıyla taşınan ayrışmış çeşitliliğin *snırsız anlara* yayılmış rapsodik çoğulluğu ile karşı karşıya kalacaktır:

"Şimdi, açıktır ki, düşüncede bir çizgi çektiğimde, ya da bir vakitten bir başkasına zamanı düşündüğümde, hatta belirli bir sayıyı kendime temsil etmek istediğimde bile, mecburî olarak, ilk önce, bu temsiller çeşitliliğinden birini, düşüncemde, bir diğerinden sonra olacak şekilde yakalamam gerekir. Fakat eğer dâima önceki temsili –çizginin ilk parçasını, zamanın önceki kısımlarını, ya da ardışık olarak temsil edilen birlikleri/birimleri (*Einheiten*)– düşüncemden yitirecek olur ve sonrakilere ilerlediğimde onları yeniden üretemezsem (*Reproduction*), o takdirde, ne bütün (*Ganze*) temsil ve daha önce geçen düşünceler, hatta ne de uzay ve zamanın en saf ve en temel temsilleri meydana gelebilir."⁴⁷

Şu hâlde, icmâlce taşınan "mutlak birlik" ile temsillerin işlenmesi

45 Edinme hem saf hem empirik görüye yönelik olduğundan, buradaki ifadelerin her iki türdeki görü cihetinden de anlaşılması gerekmektedir.

46 Heidegger, *Phenomenological Interpretation of Kant's Critique of Pure Reason*, pp. 232-234.

47 A 102.

neticesinde ortaya çıkan “görünün birliği”nin arasına, “tasavvur”da (*Einbildung*) üretilen⁴⁸ “birlikler veya birimler” girmektedir. Dahası, önceki an itibarıyla tasavvurda temsil edilenin *sonraki anda* da temsil edilmiş, temsil edilenin aynılığını saptayan farkındalık (*Bewußtsein*) işlemeksizin, yani, gerek önceki ve sonraki anların her birinin gerekse de önceki ve sonraki anların birbiri ardı sıra gelişiminin “birliktelik”ini temin eden “kavram(lar)” bulunmaksızın, temsil dizilerindeki tüm üretme de yetersiz kalmak durumundadır.⁴⁹ Ancak kavramların sağladığı “birliktelik” de, Kant’ın temel savına göre, esasen bilinç filininin “transendental birlik”ine tâbidir. Böylece, tek bir kertede kuşatılan mutlak birlik, bilincin transendental birliğince, görünüm birliğine döndürülmüş olur.⁵⁰

“A”daki transendental dedüksiyonun objektif kısmına gelindiğinde ise, temsillerin sentezinin empirik ve transendental seviyelerden nasıl gerçekleştiğinin esasen subjektif dedüksiyonla aynı hat üzerinde ilerleyerek Kant tarafından tekrar edildiği görülmektedir: temsiller çeşitliliğinin bilincin transendental birlik prensibi gereği kuşatılması, tecrübenin ve tecrübe nesnelere ilişkin bilgisinin şartıdır.⁵¹

“Bilincin, hayalgücünün sentezine bağlı olarak birliği anlama yetisidir ve bu aynı birlik, hayalgücünün transendental sentezi uyarınca saf anlama yetisidir. O hâlde anlama yetisinde, mümkün tüm görüşler bakımından hayalgücünün saf sentezinin zorunlu birliğini ihtivâ eden saf *a priori* bilgiler bulunmaktadır. Bir diğer deyişle bunlar katego-

48 Kant edinme sentezi ile birlikte “A 100-102” arasındaki “Tasavvurda Yeniden Üretim Sentezi Hakkında (*Von der Synthesis der Reproduction in der Einbildung*)” başlığı altında (ve kısmen de üçlü sentezin ve dedüksiyonun devamında), tesisinde empirik malzemenin bulunması gereken *a posteriori* nesnelere kadar, tesisinde saf malzemenin bulunması gereken *a priori* nesnelere, dahası her iki türdeki nesnenin de zemini olarak uzay ve zamanın tesisinden bahseder. *KrV*’de hayalgücünün işlevleri “yeniden üretici,” “üretici,” “empirik,” “saf,” “transendental” ve “şekillendirici” nitelendirmeleriyle farklı açılardan ele alınsa da, Kant’ın ilgili işlevlerin yapısında dâir kesin bir sınır çektiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Bu çalışmada, “A”daki ve bağlantılı tartışmalar çerçevesinde, empirik olanın transendental senteze bağlı gerçekleştiği gözetilerek, genel olarak “üretici” deyişi kullanılacaktır. Konunun nesne tesisi açısından ayrıntılı olarak irdelenmesi için, bkz. A. Ayhan Çitil, *Matematik ve Metafizik (Kitap I: Sayı ve Nesne): Kant’ın Transandantal Düşüncesinin Derinleştirilmesi Yoluyla Nesne-Merkezli Bir Matematik Felsefesinin Geliştirilmesi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2012, ss. 45-88.

49 A 103-104.

50 A 106-108.

51 A 115-117.

rilerdir, yani anlama yetisinin saf kavramlarıdır. Dolayısıyla insan varlıklarının empirik düzeydeki bilme gücü zorunlu olarak, yalnızca görü yoluyla olsa da duyuların nesnelere atfedilen bir anlama yetisine ve bu nedenle de tüm görünüşleri mümkün tecrübe için bir veri olarak kuşatması gereken hayalgücü vasıtasıyla gerçekleştirilen bir senteze dayanır.”⁵²

4. “B” Edisyonu: Temsil Çeşitliliğini Bilince Taşıma

KrV'nin 1787 tarihli “B” dedüksiyonu, yeni bir dizi terim yoluyla da olsa, “A”daki son derece temel bir meseleyle, “çeşitlilik” kavramıyla başlamaktadır:

“Temsiller çeşitliliği sadece duyusal bir görüde, ancak alış melekesi (*Empfänglichkeit*) vasıtasıyla verilebilir ve bu görünümün formu da temsil kuvvetimizde (*Vorstellungsvermögen*) *a priori* olarak bulunur.”⁵³

Kant bu ifadelere müteakip, bahsi geçen “çeşitlilik”in kendi içinde irtibatlandırılmasının (*Verbindung*) duyu aracılığıyla mümkün olmadığını, bu nedenle irtibat kurmanın duyusal görünümün saf formunca tesis edilemediğini, zira böyle bir “edim”in (*Aktus*) temsil gücünün (*Vorstellungskraft*) kendiliğindenliğine dayandığını ifade eder. Bu yüzden kendiliğindenliğin “duyusallık”tan ayırt edilmesi için “anlama yetisi” diye adlandırılması gerekir ve tüm irtibat kurma, ister görü çeşitliliğine ister kavramlara dönük olsun, bir anlama yetisi fiili diye nitelenir. Kant devamla, irtibatlandırmaya, öznenin kendi etkinliğinin (*Selbstthätigkeit*) bir neticesi olduğundan genel olarak “sentez” de denilebileceğini söyler ve ilkin kendimizde irtibatını tesis etmediğimiz hiçbir şeyin, objede (*Objekt*) irtibatlandırılmış olarak temsil edilemeyeceğini vurgular.⁵⁴ Bu noktada o, “çeşitlilik” kavramı ve bunun sentezine ek olarak “irtibat” düşüncesinin,⁵⁵ beraberinde “çeşitliliğin sentetik birliği” düşüncesini de

52 A 119.

53 B 129.

54 B 130. Longuenesse'ye göre Kant, “A”daki üç katmanlı sentezin edinme, yeniden üretme ve bilincin birliğine bağlı olarak kavramda tanıma vechelerini, burada anlama yetisince yerine getirilen sentez fikrinde biraraya getirmektedir (Longuenesse, *Kant and the Capacity to Judge*, pp. 62-63).

55 “B 130-131”in buraya kadarki kısmında Kant ilginç bir biçimde, “irtibat” ile “sentez”i kendiliğindenliğin faaliyeti olarak niteleyerek hem adeta birbirinin yerine kullanmış; hem de bu son deyişte olduğu gibi, “irtibat” fiilinin bileşenleri olarak “çeşitlilik” ile “(çeşitliliğin) sentezi(ni)” göstererek, “sentez”i “irtibat”ın kapsamına almıştır.

zorunlu kıldığını; irtibatlandırmanın, çeşitliliğin sentetik birliğinin temsili olduğunu belirterek konuyu derinleştirir. Ancak sentetik birliğin temsili, ona göre irtibatlandırma kavramından doğmamakta, aksine, çeşitliliğin temsiline eklenerek, irtibatlandırma faaliyetini mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla bahsedilen birlik, *a priori* olarak tüm irtibatlandırma kavramlarını önceler ve kategoriler ya da saf kavramlar da kendi zeminleri yönünden bu birliğin şartı altında durur. Öyle ki bu birlik, bir yargıdaki farklı kavramların birliğinin temeli olarak, anlama yetisinin mümkün oluşuna, dahası bu yetinin mantıksal kullanımına da zemin teşkil etmektedir.⁵⁶ Nihâyet Kant, tüm görü çeşitliliğinin, çeşitliliğin bulunduğu öznedeki “ben düşünüyorum”⁵⁷ (*Ich denke*) zorunlu olarak bağlı durması gerektiğini,⁵⁷ ancak kendisi de bir temsil olan “ben düşünüyorum” fiilinin “aslî bilinç” fiilinin temsili olduğunu sözlerine ekler:⁵⁸ anlama yetisi, *a priori* irtibatlandırma kuvveti olarak, “verili temsiller çeşitliliğini bilincin birliğine getirme (*Mannigfaltige gegebener Vorstellungen unter Einheit der Apperception zu bringen*)” işlevi görür.⁵⁹

Şimdi, “A” dedüksiyonundaki (a) ayrışmamış çeşitliliğe binaen icmâldeki “mutlak birlik,” (b) çeşitliliğin ayrıştırılmasıyla “tasavvur”da üretilen “birlikler/birimler,” (c) çeşitliliğin “birliktelik”ini temin eden “kavramlar” ve son olarak (d) görü ve kavram çeşitliliğinin birliğini tesis etme vechiyle bilincin “transendental birlik”i tasnifi “B”nin buraya kadarki kısmı ile mukayese edilirse şu veriler elde edilmektedir: Kant, “çeşitlilik”i “alış melekesi” ve “temsil kuvveti”ne bağlamakta ancak “a” ve “b”den doğrudan bahsetmemekte; irtibat kurmayı (ister görü çeşitliliğine ister kavramlara dönük olsun) anlama yetisine yüklemekle ve bu sayede “yargıdaki kavramların birliği”ni öne çıkarmakla “c”yi

56 B 130-131. Kant burada “transendental bilinç”ten bahsetmektedir. “B 137”de geçecek *bilincin anlama yetisi faaliyetlerinin ve bizzat kendisinin mümkün kılıcısı* olduğu şeklindeki ifadelerle birlikte düşünüldüğünde, daha önce dikkat çekilen, Kant’ın “ana amaç (*Hauptzweck*)” ve “ana soru (*Hauptfrage*)” arasında gözettiği bağlantı, yani dedüksiyonun objektif ve subjektif vecheleri, sadece “A” dedüksiyonunda değil, “B” edisyonunda da birbirine ayrılmazcasına raptedilmiştir.

57 B 131-132.

58 B 132.

59 B 135.

korumakta;⁶⁰ çeşitliliğin "ben düşünüyorum"a raptedilmesi (*vereinigen*) ve anlama yetisinin irtibat kurucu işlevini bilince bağlanmasıyla da "d"yi tekrar etmektedir.⁶¹ Çeşitlilik kavramı için "A"da olduğu gibi *ayrışmış* ve *ayrışmamış* nitelermeleri şimdilik "B"de yapılamasa da, çeşitliliğin belirlenmesinin kategorileri zorunlu kılması hasebiyle Kant, transendental dedüksiyonun esasına uygun bir biçimde ilerlemektedir. Dahası, "B"nin takip eden kısımlarında, "A"da söz konusu olan (b) çeşitliliğin ayrıştırılmasıyla "tasavvur"da üretilen "birlikler/birimler" meselesine, ancak ayrıştırma konusunu gündeme getirilmeden dikkate değer bir geri dönüş yapılacaktır; bu dönüş de (a) ayrışmamış çeşitlilik ve icmâl konusuna dâir "B"deki yaklaşımı kavramak için bir tutamak oluşturacaktır.

5. Çeşitlilik Örgüsünün Açılması

Eleştiri'nin ikinciedisyonunun "B 137-138" sayfalarında, bizzat "görü formu"nun bilgi için yeterli olmadığını bildiren Kant, "uzay" örneğinden yola çıkarak, dış duyunun formu olarak uzayın sadece mümkün bir bilgiye dönüşecek *a priori* görü çeşitliliği temin ettiğini; uzaydaki herhangi bir şey, örneğin bir "çizgi"nin bilgisi için, uzayda ihdâs edilen çekilmeye (*ziehen*) binaen verili görü çeşitliliğinin sentetik olarak irtibatlandırılmasının zorunlu olduğunu söyler: "çizgi kavramı"nda farkındalığın temsil edilmesi, uzayda bir sınır tayini olarak bir "obje"nin⁶² bilgisini meydana getirir. "B"deki bu saptamalarla "A"daki üretme sentezinin işlevine, üstelik de aynı sözcükler kullanılarak yaklaşmaktadır. "A 102"deki "düşüncede bir çizgi çektiğimde (*eine Linie in Gedanken ziehe*)" ifadesi; "B 137-138"de "bir çizginin (*eine Linie*) çekilmesi (*ziehen*)" şekline bürünürken, "B 154"de "bir çizgiyi düşüncede çekmeksizin düşünemem (*keine Linie denken, ohne sie in Gedanken zu ziehen*)" şeklinde verilir; ilaveten aynı yerde, bir dâirenin resmedilmeksizin (*beschreiben*) düşünülemeyeceği,

60 Anlama yetisinin "verili temsiller çeşitliliğini bilincin birliğine getirme"si hususu, daha önce "A 78/B 103"de geçen, aynı yetinin "sentezi kavramlara getirme (*Synthesis auf Begriffe zu bringen*)" vasfı ile karşılaştırıldığında, "c"nin korunduğunu ayrıca göstermektedir.

61 "B 136-137"de, "d"yi destekleyecek şekilde, duyusalığın mümkün kıldığı temsiller çeşitliliğinin birlik altına alınmasının, anlama yetisi açısından, temsillerin bilincin aslı sentetik birliğine (*Einheit*) taşınması demek olduğu tekrarlanır.

62 Obje, verili bir görü çeşitliliğinin bir kavramda birbirine raptedildiği (*vereinigen*) bir temsildir (B 137). Tanım ilk edisyonda da aynı şekilde geçer (A 129-130).

çizgi-çekme (*Ziehen*) olmaksızın düz bir çizginin belirlenemeyeceği savunulur. “B”deki bu iddialar, Kant’ın uyarısı ekseninde, uzay ve zaman formlarının elverdiği “dış cihetinden şekillendirici temsil (*äußerlich figürliche Vorstellung*)” kurmakla ilgili olup, (i) “çeşitliliğin sentezinin iç duyuda ardışıklık içerecek şekilde belirlenmesiyle (*inneren Sinn successiv bestimmen*)” mümkündür. Dahası Kant, “devinim” örneği ile konuyu son derece derin bir biçimde ayrıntılandırmaktadır. Bir objenin (empirik veri gerektiren) devinimini teşhis anlamında değil de, geometrinin tesisi açısından uzayda resmetme (*beschreiben*) anlamında devinim dikkate alındığında, (ii) “dış görüdeki çeşitliliğin ardışık sentezini (*successiven Synthesis des Mannigfaltigen in der äußeren Anschauung*)” mümkün kılan üretici bir hayalgücüne (*productive Einbildungskraft*) ihtiyaç vardır.⁶³ Bu belirlemeler, “A” edisyonundaki “edinme”⁶⁴ ve “üretme” sentezlerinin “B” edisyonunda da (gerekli değişikliklerle) korunduğunu göstermekte olup, “i” ve “ii” savları, ister “düşüncede” ister (“A”daki gibi) “tasavvur”da üretilme mefhumlarıyla verilsin, yukarıda “b” ile bahis konusu edilen “birlikler/birimler” probleminin, çeşitliliğin işlenmesi cihetinden kabul edildiğini göstermektedir.⁶⁵ Bu son saptama, “B” edisyonunda çeşitlilik ile ilgili iki yönden geliştirilen bir tartışma ekseninde, ayrıca hemen yukarıda geçen “A” edisyonundaki (a) ayrışmamış çeşitliliğe nazaran icmâldeki “mutlak birlik” konusunun idrakına dâir örtülü bir tartışmanın kapısını açmak durumundadır.

Tartışmanın ilk adımında Kant, “i” ve “ii”deki savlara ve bu savların temeline odaklanarak, öznenin uzaydaki çeşitliliği sentezlemesi filine bakıp, bu fiilden uzaydaki çeşitliliği tecrid eder (*abstrahieren*) ve yalnızca iç duyunun formunu belirleyen öznenin filine dikkat edecek olursak, ilk defa öznenin fiilin “ardışıklık kavramı”nı (*Begriff der Succession*) ihdâs ettiğini/ürettiğini (*hervorbringen*) saptayabileceğimizi ileri sürer.

63 B 155.

64 Yine dikkat edilmelidir ki, burada, “edinme”nin “A”daki görü çeşitliliğini ayrıştırma fonksiyonuna değinilmemektedir.

65 Daha önceki dipnotlarda savlandığı gibi, bu husus, bir yandan “A” ve “B” dedüksiyonlarının yakınlığı için veri teşkil ederken, diğer yandan, “A 102”deki ifadenin transendental dedüksiyonun subjektif cihetine ait olması nedeniyle, dedüksiyonlardaki objektif ve subjektif cihetlerin birlikteliğini kuvvetlendirir.

Ona göre anlama yetisi, iç duyuda önceden herhangi bir şekilde (veya rastgele) irtibatlandırılmış bir çeşitlilik ile karşı karşıya olmayıp; tam aksine anlama yetisi, "iç duyuyu etkileyerek (*affizieren*) çeşitlilik ihdâs eder (*hervorbringen*)."⁶⁶ Şu hâlde, "ardışıklık" kavramı, birbirini takip eden veya birbirine raptedilen birimler/birlikler olmaksızın mümkün olamayacağından, diğer bir deyişle, görü çeşitliliği *tek bir kertede kapsadığı sürece* "ardışıklık"tan söz edilemeyeceğinden, "i" ve "ii" şartlarının yerine gelmesi, düşünmenin kendiliğindenliğinin (transendental bakımdan) görü çeşitliliğini ilk önce unsurlarına ayırması, müteakiben de unsurlarına ayrılan çeşitliliği işlemlerini şart koşmaktadır. Bir başka açıdan yaklaşıldığında, Waxman'ın farklı bir terminoloji üzerinden vurguladığı gibi, iç duyudaki akış veya ardışıklık, çeşitlilik cihetinden ayrışık birimler/birlikler şeklinde veriliyorsa (yani birimler/birlikler "bir şekilde irtibatlandırılmış bir çeşitlilik" içeriyorsa), düşünmenin kendiliğindenliği sözü edilen birimleri/birlikleri, ancak iç duyudan soyutlama sayesinde zihne taşıyabilecek; bu durumda da Kant'ı Hume gibi empiristlerle aynı kefeye koymak gerekecektir.⁶⁷ Hiç kuşku yok ki bu husus, ne uzay ve zamandaki *a priori* objelerin tesisi ne de bunların tesis edilmesine imkân tanıyan saf kavramların transendental dedüksiyonuyla bağdaşır durumdadır. Demek ki, "B" edisyonu çerçevesinde örtük olarak, birimlerin/birliklerin tesis edilebilebilmesine, bu tesis için *ayrışmamış* görü çeşitliliğine ve çeşitliliğin *ayrışmış* olarak ihdâs edilmesine gerek duyulduğu savlanmaktadır; bir temel farkla ki, icmâl düşüncesi hiçbir biçimde zikredilmemiştir. Dahası, "birimler" veya "birlikler"in üretilişine dâir bu irdelemenin yanında, Kant "B"nin kapanışını, sentez kavramını "aklî sentez (*synthesis intellectualis*)" ve "şekillendirici sentez (*synthesis speciosa*)" olarak tefrik ederek, çeşitlilik örgüsünü çözmeye imkân tanıyacak son bir tutamak vererek gerçekleştirir. Anlaşılacağı üzere bu husus, yukarıda bahsedilen tartışmanın ikinci adımıdır.

Kant'a göre anlama yetisinin saf kavramları genel olarak görü nesnelere ile bağlantılı olsa da, özneye görü çeşitliliğinin verilmediği bir

66 B 155.

67 Wayne Waxman, *Kant's Model of the Mind: A New Interpretation of Transcendental Idealism*, Oxford University Press, New York 1991, pp. 41-42.

hâl tasarlanabilirse, kendileri vasıtasıyla bir nesne belirlenmediğinden, kavramlar sadece ve sadece “düşünce formları (*Gedankenformen*)” olarak kalacaklardır.⁶⁸ Bu nedenle kavramların objektif realite kazanmaları, duyuşal görü çeşitliliğinin bilincin birliğine tâbi olarak belirlenebilmesinde yatar ve çeşitliliğin sentezi veya irtibatlandırılması, bilincin birliğiyle bağlantılı olduğundan, görü çeşitliliğinin anlama yetisi zemininde *a priori* bir minval üzere bilgiye dönüşmesi, bahsi geçen yetinin sadece transendental değil aynı zamanda saf “aklî (*intellectual*)” bir fonksiyon yerine getirdiğinin işaretidir (B 150).

“Duyusal görü çeşitliliğinin sentezi –öyle ki *a priori* mümkün ve zorunludur– şekillendirici (*figürlich*) sentez, yani *synthesis speciosa* olarak adlandırılabilir. Ancak bu sentezin, bizzat görü çeşitliliğine nazaran sırf kategoride düşünülen (*Ansehung des Mannigfaltigen einer Anschauung überhaupt in der bloßen Kategorie gedacht*) sentezden tefrik edilmesi gerekir. İkincisine anlama yetisinin irtibatı, yani *synthesis intellectualis* denebilir. Her iki sentez de, *a priori* gerçekleştikleri (*vorgehen*) için değil, aynı zamanda diğer bilgilerin imkân dâiresine girmesinin *a priori* zemini olma bakımından transendentaldir” (B 151).

Bu sözler, *ilk bakışta*, çeşitliliğin hem anlama yetisi hem de hayalgücü tarafından sentezlendiğini, dahası her iki sentezin de “transendental,” bir başka deyişle zemin tesis edici olduğunu öne sürmektedir. Ancak dikkat edilmelidir ki Kant alıntının devamında, şekillendirici sentezin bilincin aslî sentetik birliğine, yani kategorilerde düşünülen (veya temsil edilen) transendental birliğe yönelik olması durumunda, aklî irtibatlandırmadan tefrik için “hayalgücünün transendental sentezi” adını alması gerektiğini belirtir. Tüm görü duyuşal olduğundan, hayalgücü, subjektif şartlara tâbi olması hasebiyle, “anlama yetisi kavramlarına mütekebil bir görü (*eine correspondierende Anschauung*) verme” cihetinden duyuşallığa aittir. Ancak hayalgücünün sentezi, kendiliğindenliğin bir fiili olma nazarından değerlendirildiğinde, yani “duyuda olduğu gibi sırf belirlenen değil de belirleyen (*bestimmend und nicht wie der Sinn bloß bestimmbar*)” bir işlem olarak görüldüğünde, duyu formunu bilincin birliğine uygun bir

68 Bir başka deyişle, “Sonuç” kısmında tartışılacağı üzere, kavramlar “Sinn” ve “Bedeutung”dan yoksun olacaktır.

tarzda *a priori* olarak belirleyebilir.⁶⁹ Bu bağlamda hayalgücü, duyusallığı (*Sinnlichkeit*) *a priori* belirleyen bir kuvvet olup, yerine getirdiği sentez de kategorilere bağlı gerçekleştiğinden "transendental" olarak adlandırılır. Bu sentez Kant'a göre anlama yetisinin duyusallık üzerinde bir etkisi (*Wirkung*) ve mümkün götü nesnelere dâir ilk çalışmasıdır (*Anwendung*).⁷⁰

Görüldüğü üzere Kant, hayalgücünün sentezini anlama yetisinin duyusallık üzerindeki etkisi olarak nitelendirse de bu melekenin, "anlama yetisi kavramlarına müteakbil bir götü" temin ettiğini vurgulamakta; ancak götü temini teknik anlamda duyu(sallık) sayesinde mümkün olduğundan, ilgili ifade, hayalgücünün duyunun formunu transendental bir tarzda belirlediği fikriyle tamamlanmaktadır. Böylece anlama yetisinin aklî sentezi veya irtibatı, transendental bilince nazaran görünün birliktelik altına alınması demek olduğundan, geriye hayalgücünün şekillendirici, üretici veya transendental sentezinin (sınırları çizilen bağlamda) yegane anlamı kalmaktadır: *tek bir kertede kabzedilen çeşitliliği açmak*.

6. Sonuç

KrV'nin her iki dedüksiyonu, metnin de zemini olarak, tecrübenin veya tecrübe nesnelere tesisi için "götü"nü "bilincin transendental birliği"nce kuşatılması hususuna dâir bir gerekçelendirme sunma üzerine kuruludur. "Çeşitlilik" kavramıyla bağlantılı yukarıdaki irdelemelerden yola çıkılarak belirtilirse, Kant'ın görünürdeki ilgisi, ilk edisyonda ayrılmamış çeşitliliğin ayrıştırılması vasıtasıyla, ikinci edisyonda da ayrılmış çeşitliliği kabul üzerinden, bu çeşitliliğin bilincin birliğine taşınmasıdır. Bilindiği üzere Kant transendental dedüksiyon(lar)a yazdığı mukaddemesinde, hâkimlerin çeşitli savlar üzerine hüküm verdiklerinde, yasayı ilgilendiren bir konu hakkında, neyin yasal olduğu sorusunu (*quid juris*), olayı ilgilendiren sorudan (*quid facti*) tefrik ettiklerini ve her ikisi hakkında da ispat gerektiğinde, yetki ve yasal iddiaları tesis edecek ilk soruyu "dedüksiyon" olarak adlandırdıklarını belirtir. Genel olarak felsefi meselelerde, *olan bitenle* (yani *quid facti*'yle) ilgili birtakım savların tesisi bakımından empirik kaynaklı bir dizi kavram kullanılır. Kant'ın deyişiyle,

69 Burada ve hemen sonraki satırlarda geçen "belirleme" ifadesinin, esasen, bilincin birlik temin eden fiillerine nazaran yerine geldiğini hatırlamakta fayda bulunmaktadır.

70 B 151-152.

bu gibi durumlarda iş gören kavramların, tecrübe dâima el altında hazır beklediği için, “objektif realitesi”ni, diğer bir deyişle kavramların elde edildiği kaynağı ve dâir odukları mütakabilleriyle bağlantısını idrak etmekte bir sorun yoktur. Ancak insan bilgisinin kuruluşunu temin eden ve empirik kaynaklardan doğrudan elde edilemeyecek olan, bu durumda da kullanılışları için meşru bir gerekçe (yani *quid juris* sorusunun cevabını) veya bir yetki şart koşan kategoriler için “transendental” bir “dedüksiyon” kaçınılmazdır ve bu da kategorilere mahal veren “iz (*Sinn*)”⁷¹ ve “anlam (*Bedeutung*)” imkânlarının saptanması demektir.⁷² Bu çerçevede sorulması gereken soru, “çeşitlilik” kavramının katmanlarıyla bağlantılı olarak, kategorilerin “iz”lerini ve “anlam”larını yakalamanın nasıl mümkün olduğudur.

Şimdi, bu sorunun cevabı, eleştirel felsefenin temel savlarına binaen –özellikle de Kant’ın, örneğin Descartes ve Leibniz’de olduğu gibi fitrî fikirler, kavramlar veya mefhumlar anlayışını kesinkes reddettiği ve *KrV*’de kısaca da olsa değinilen “epigenesis (*birlikle doğuş*)” görüşüyle birlikte düşünüldüğünde– aslında gerek dedüksiyonlar öncesi her iki edisyonda da ortak olan, gerekse de her iki dedüksiyonun da merkezi kabul edilebilecek pasajlarda Kant tarafından verilmektedir: kategoriler, saf zaman çeşitliliğinin tesisi *içerisinde* öznedede tezahür etmekte, diğer bir deyişle, saf zaman çeşitliliğinin değişik vechelerden işlenişi saf kavramlar olarak kategorilerin “iz” ve “anlam” kazanmasının imkânını temin etmektedir. Felsefe tarihi bağlamına yerleştirilirse, saf zaman çeşitliliğinin, *ayrışmamış* bir hâlde duyunun icmâlinde taşınması, ancak *ayrışmış* olarak temsil edilebilmesi, bir metafor kullanıldığında, bilincin veya düşünmenin *kendine katlanmasını* değil, *katmerlenmesini* temin etmesi vechile benzersiz ve biriciktir.⁷³ Bu durumda, kadim bir örnek olarak Parmenides ile bir

71 Dikkat edilmelidir ki buradaki “iz (*Sinn*),” ruhun üç temel kuvvetinden biri olan “duyu (*Sinn*)” melekesi değildir. Gerek “Sinn” gerekse de “Bedeutung” kavramlarının bu bağlamdaki tartışılması için, bkz. A. Ayhan Çitil, “Kant’ın Transandantal Felsefesinde *Schein* Kavramının *Sinn* ve *Bedeutung* Kavramlarıyla Temellendirilmesi,” *FelsefeLogos*, 19, 2002, ss. 87-97.

72 A 84-85/B 116-117.

73 Kant’ın *Prolegomena*’da işaret ettiği üzere “bilginin kendi kökenindeki genetik farklılık” (Prol, AA 04: 290) korunmak isteniyorsa; diğer bir deyişle, rasyonalistlerde olduğu gibi duyuşal olan aklî olana, empiristlerde olduğu gibi de aklî olan duyuşal olana indirgenmek istenmiyorsa, bir tarafta icmâldeki mutlak birlik diğer tarafta da

karşılaştırma son derece yararlı olacaktır. Bilindiği üzere *Peri Phûseos*'dan kalan fragmanlarda, "can"ındaki (*thumos*) berekete binaen taşınarak çekilen (*pherō*) bir yolcunun, *vardığı* nazargâhda kabzettiği *manzarayı* (yani *görüü*) ses cihetinden idrakı anlatılır. Seyredilenin özü, hakikatin (*alētheia*) kendi dâiresine "katlanan (*eukuklēs*)" sarsıntısız merkezi (*atremēs ētor*) olup, mesele, *düşünme ve varlığın ayrılıkta durmasının* (*auto noein estin te kai einai*) kuşanılabilmesidir.⁷⁴ Bu kuşanmanın iptali, "Kopernikus Devrimi" gereği bilmedeki *a priori* unsurları devre dışı bırakma cihetiyle empirist fikriyatı eksik görmenin yanında, hedefi itibariyle, Kant'ın aklî görüyü merkeze alan nazariyatın çözümlerinden kaçınabilmesinin yoludur. Bilen özneye verilenler, bu verilme ister *a posteriori* ister *a priori* bir minvalde gerçekleşsin, tek bir manzarada veya kertede seyrediliyor olmalarına nazaran, öznenin bilme fillerinin çeşitlenmesine imkân tanımaz. Çünkü böyle bir hâl, verilen(ler)in mutlak birliğinin müteakibi olarak, alanın bilme kuvvet(ler)i bakımından mutlak birliğini şart koşar. Diğer bir deyişle Kant'ın eleştirel felsefesi açısından saf veya transendental bilincin kategoriler adı altında katmerlenmesinin (yani kendine kapanmasını veya katlanmasını önlemenin) yolu, bu aynı zamanda sentetik *a priori* bir yargı kurabilmenin de imkânı olmaktadır, icmâle bağlı olarak verilen saf ama duyusal görü çeşitliliğinin *işlenmek için* bilen özneye tanıtılabilmesinden geçer. Şu hâlde, görünün mutlak birliğiyle bilincin mutlak birliğini birarada tecrübenin tesisi açısından tutabilmek, sadece ve sadece iki farklı türdeki birliğin açılması, icmâldeki ayrışmamış çeşitliliğin ayrıştırılması ve bilincin bu ayrıştırmaya nazaran katmerlenmesinden geçmektedir. Bu saptama ise Kant'ın kategorilere dâir neden transendental bir dedüksiyon aradığını; hem "A" edisyonundaki "subjektif" ve "objektif" dedüksiyonlarda hem de "A" ve "B" edisyonlarındaki dedüksiyonlarda neden mükerreren anlama yetisinin (kavramlarının) mümkün oluş şartlarından bahsedildiğini; nihâyet, transendental dedüksiyonları bütünü bakımından anlamak için zemin tesis eden bir *ipucu* sunar.⁷⁵

bilincin mutlak birliği *düşüncesi* korunmak zorundadır. Bu *düşünceye* dayanılmaksızın, ne icmâlde verilenler çeşitlendirilebilir ne de bilinç katmerlenebilir (Tabii ki bu husus, başka bir tartışmanın konusu olarak, Kant'ın *eleştirel* sisteminde felsefî problemler olmadığını göstermez; ancak sistemin zemin bakımından kabullerini açığa çıkarır).

74 Parmenides, *Fragments*, trans. David Gallop, University of Toronto Press, Toronto 2000.

75 Bu makale, yazarının "Dokora Tezi"nde farklı bir bağlamda irdelenen bir meselenin

Öz

Saf Aklın Eleştirisi'nin Örtülü Bir Kavramı Olarak “Çeşitlilik”: Transcendental Dedüksiyonları Anlamak için Bir İpucu

Anlama yetisi kavramlarının veya fonksiyonlarının transcendental dedüksiyonu Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi* adlı eserinin merkezini teşkil eder. Kant'a göre, canlandırma melekesinin (*Gemüth*) bilişsel güçlerine dâir sınırların nihâî olarak belirlenmesi, temelde, özel türdeki bu araştırmaya dayanır. Dahası o, kendinden son derece emin bir biçimde, transcendental dedüksiyonun, metafiziğin kesin bir bilim olarak kuruluşu için kaçınılmaz ve dahi vazgeçilmez bir boyut içerdiğini ileri sürer. Bilindiği üzere *Eleştiri*'nin ilk edisyonu 1781'de basılmıştır. Bu basımı müteakiben Kant, 1786 tarihli *Doğabiliminin Metafizik Temelleri* başlıklı eserinde, dedüksiyonun formüle edilmesine ilişkin bazı ciddi problemlerden bahseder. Kısa bir süre sonra da o, *Eleştiri*'nin 1787 tarihinde basılan ikinci edisyonunda, metnin mihenk taşı olan bölümü tamamen yeniden yazar. Böyle bir değişimin neticesinde, Kant yorumcuları arasında büyük bir tartışma gündeme gelir. Bu yazıda, *Eleştiri*'nin örtülü bir kavramı olan “çeşitlilik”e odaklanma yoluyla, transcendental dedüksiyonun iki farklı versiyonunu daha iyi anlamak için hazırlayıcı bir tartışma tesis edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Görü (*Anschauung*), icmâl, edinme, sentez, bilinç.

Abstract

“Manifoldness” as a Veiled Notion of Critique of Pure Reason: A Clue for Understanding the Transcendental Deductions

The transcendental deduction of the pure concepts or functions of the understanding is the heart of Kant's *Critique of Pure Reason*. According to Kant, a conclusive determination of the boundaries of cognitive powers of

---

yeniden yapılandırılıp işlenmesiyle oluşturulmuştur. Makalenin son biçimini kazanmasındaki olmazsa olmaz katkılarından dolayı Doç. Dr. A. Ayhan Çitil'e en içten teşekkür bir borç biliniz. Bununla birlikte metinde bulunabilecek hatalardan Çitil değil, sadece yazar sorumludur.

the mind (*Gemüth*) essentially rests on this kind of special investigation. What is more, he confidently asserts that transcendental deduction has an inescapable and indispensable aspect for the constitution of metaphysics as an exact science. As it is well-known, the first edition of the *Critique* published in 1781. Following this publication, in his 1786 dated work *Metaphysical Foundations of Natural Science*, Kant mentions some serious problems about the formulation of deduction. After a while later, at the second edition of the *Critique* published in 1787, he completely rewrites the cornerstone chapter of the text. As a result of this alteration, a major disagreement arises among commentators of Kant. In this study, focusing on the "manifoldness" which is a veiled notion of the *Critique*, we will try to offer a preparatory discussion for a better understanding of the two different versions of transcendental deductions.

Keywords: Intuition (*Anschauung*), synopsis, apprehension, synthesis, apperception.

Kaynakça

- Allison, Henry. *Kant's Transcendental Deduction: An Analytical-Historical Commentary*, Oxford University Press 2015.
- Buroker, Jill Vance. *Kant's Critique of Pure Reason: An Introduction*, Cambridge University Press, Cambridge 2006.
- Carl, Wolfgang. "Kant's First Drafts of the Deduction of the Categories," *Kant's Transcendental Deductions: The Three Critiques and the Opus Postumum*, ed. Eckart Förster, Stanford University Press, Stanford 1989, pp. 3-20.
- Çitil, A. Ayhan. "Kant'ın Transandantal Felsefesinde *Schein* Kavramının *Sinn* ve *Bedeutung* Kavramlarıyla Temellendirilmesi," *FelsefeLogos*, 19, 2002, ss. 87-97.
- Çitil, A. Ayhan. *Matematik ve Metafizik (Kitap I: Sayı ve Nesne): Kant'ın Transandantal Düşüncesinin Derinleştirilmesi Yoluyla Nesne-Merkezli Bir Matematik Felsefesinin Geliştirilmesi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2012.
- Förster, Eckart. *Kant's Final Synthesis: An Essay on the Opus Postumum*, Harvard University Press, USA 2000.
- Gardner, Sebastian. *Routledge Philosophy Guidebook to Kant and the Critique of Pure Reason*, London & New York, Routledge 1999.

- Gözkân, Bülent. “Kant’ın Metafizik ve Akıl Eleştirisi Üzerine,” *Yeditepe’de Felsefe*, 1, İstanbul 2002, ss. 21-79.
- Guyer, Paul. “The Transcendental Deduction of the Categories,” *The Cambridge Companion to Kant*, ed. Paul Guyer, Cambridge University Press, Cambridge 1992, pp. 123-160.
- Heidegger, Martin. *Phenomenological Interpretation of Kant’s Critique of Pure Reason*, trans. Parvis Emad & Kenneth Maly, Indiana University Press, Indiana 1997.
- Henrich, Dieter. “Kant’s Notion of a Deduction,” *Kant’s Transcendental Deductions: The Three Critiques and the Opus Postumum*, ed. Eckart Förster, Stanford University Press, Stanford 1989, pp. 29-46.
- Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*, trans. Norman Kemp Smith, Macmillan 1992.
- Kant, Immanuel. *Arı Usun Eleştirisi*, çev. Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi, İstanbul 1993.
- Kant, Immanuel. *Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena*, çev. İoanna Kuçuradi ve Yusuf Örnek, TFK, Ankara 1995.
- Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*, trans. Werner S. Pluhar, Hackett Publishing Company, Indianapolis 1996.
- Kant, Immanuel. *Critique of Pure Reason*, ed. & trans. Paul Guyer & Allen W. Wood, Cambridge University Press, Cambridge 1999.
- Kant, Immanuel. *Correspondence*, trans. Arnulf Zweig, Cambridge University Press, Cambridge 1999.
- Kant, Immanuel. *Theoretical Philosophy after 1781*, ed. & trans. Henry Allison & Peter Heath, Cambridge University Press, Cambridge 2002.
- Kovanlıkaya, Aliye. “Tezahürleri Sahiden Bilebilir Miyiz,” *Felsefi Düşün*, 3, İstanbul 2014, ss. 35-54.
- Longuenesse, Béatrice. *Kant and the Capacity to Judge: Sensibility and Discursivity in the Transcendental Analytic of the Critique of Pure Reason*, trans. Charles T. Wolfe, Princeton University Press, Princeton 2000.

Saf Aklın Eleştirisi'nin Örtülü Bir Kavramı Olarak "Çeşitlilik": *Transcendental*
Dedüksiyonları Anlamak İçin Bir İpucu

- Parmenides. *Fragments*, trans. David Gallop, University of Toronto Press, Toronto 2000.
- Prichard, Harold Arthur. *Kant's Theory of Knowledge*, Clarendon Press, Oxford, 1909.
- Strawson, Peter Frederick. *The Bounds of Sense: An Essay on Kant's Critique of Pure Reason*, Routledge, London 2006.
- Tuschling, Burkhard. "Apperception and Ether: On the Idea of Transcendental Deduction of Matter in Kant's *Opus Postumum*," *Kant's Transcendental Deductions: The Three Critiques and the Opus Postumum*, ed. Eckart Förster, Stanford University Press, Stanford 1989, pp. 193-216.
- Waxman, Wayne. *Kant's Model of the Mind: A New Interpretation of Transcendental Idealism*, Oxford University Press, New York 1991.